

УДК 338.12:638.16

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-298-5(2)-15

ВІНІЧЕНКО С. А.

ORCID ID: 0000-0002-3101-3168

e-mail: vinichenko.s.a@gmail.com

Національний університет біоресурсів і природокористування України

УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ПРОДУКЦІЇ БДЖІЛЬНИЦТВА

У статті проаналізовано умови функціонування і розвитку підприємств на ринку продукції бджільництва. Бджільництво є доволі привабливою сферою економічної діяльності господарств населення вже протягом кількох тисячоліть. Таким чином, розвиток і спеціалізація бджільництва в Україні сформувалися історично під впливом кліматичних і природних умов. Для кожної природно-кліматичної зони характерний свій окремий напрям ведення господарської діяльності. Поглиблений аналіз кон'юнктури ринку меду та інших продуктів бджільництва в Україні є передумовою формування та розвитку ефективної стратегії й тактики маркетингу для підприємств цієї галузі. Обсяги світового виробництва меду зростають за останнє десятиліття, що свідчить про посилення попиту на мед. Ринок меду України належить до таких, де пропозиція майже повністю формується господарствами населення. Головний ринок збуту для українського меду – країни ЄС та США. Виявлено перешкоди на шляху досягнення високої конкурентоспроможності та ефективності функціонування підприємств-виробників меду: експорт меду переважно як сировини; відсутність державної підтримки та смертність бджіл. За сприятливих умов Україна найближчими роками має можливість збільшити виробництво меду на третину, але для цього потрібні діючі державні програми підтримки бджільництва та об'єднання пасічників.

Ключові слова: ринок продукції бджільництва, підприємства галузі бджільництва, кон'юнктура ринку меду, експорт.

SERHII VINICHENKO

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

CONDITIONS OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF ENTERPRISES IN THE MARKET OF BEEKEEPING PRODUCTS

The article analyzes the conditions of functioning and development of enterprises in the market of beekeeping products, including economic, legal, social conditions, historical traditions of activity in this field. Beekeeping has been a very attractive sphere of economic activity of households for several millennia. Thus, the development and specialization of beekeeping in Ukraine was formed historically under the influence of climatic and natural conditions. Each natural and climatic zone is characterized by its own direction of economic activity. The beekeeping market in Ukraine is characterized by the presence of about 2.6 million bee colonies, producing 69.9 thousand tons of natural honey. In-depth analysis of the market of honey and other beekeeping products in Ukraine is a prerequisite for the formation and development of effective strategies and tactics marketing for businesses in this industry. Ukraine is among the top ten honey-producing countries in the world and is one of the leaders in terms of exports of bee products. Domestic honey is exported mainly to the United States and EU countries. World honey production has been growing over the last decade, indicating growing demand for honey. The honey market of Ukraine belongs to those where the supply is almost entirely formed by households. According to expert estimates, about 80-100 thousand beekeepers are honey producers in our country. The main market for Ukrainian honey is the EU and the USA. The analysis of the world situation on the honey market shows that the world market of beekeeping products has potential, there is a trend of rising prices for products, which makes this market attractive. Obstacles to achieving high competitiveness and efficiency of honey-producing enterprises have been identified: honey exports mainly as raw materials; lack of state support and bee mortality. Under favorable conditions, Ukraine has the opportunity to increase honey production by a third in the coming years, but this requires existing state programs to support beekeeping and beekeepers' associations.

Keywords: market of beekeeping products, beekeeping enterprises, honey market conditions, export.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

З метою визначення можливостей розвитку суб'єктів ринку продукції бджільництва постає необхідність вивчення його сучасного стану, ідентифікації сприятливих та негативних, а також у розробці пріоритетних стратегічних напрямів розвитку даної галузі. Визначення можливих шляхів прискореного розвитку галузі бджільництва та формування ринку його продукції нині набуває пріоритетного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Умовам функціонування і розвитку галузі бджільництва приділена увага у працях Л. Вакуленко, К. Ємця, А. Левандовської, О. Христенко, С. Чехова, О. Яценко. Разом з тим, ключовими залишаються проблеми, пов'язані з обґрунтуванням ефективних моделей розвитку підприємств галузі бджільництва та становлення ринку конкурентоспроможної продукції в сучасних євроінтеграційних процесах.

Формування цілей статті

Мета статті – охарактеризувати умови функціонування і розвитку підприємств галузі бджільництва з урахуванням останніх змін і тенденцій розвитку внутрішнього і зовнішніх ринків

Викладення основного матеріалу

Умови функціонування підприємств галузі бджільництва включають економічні, правові, соціальні

умови, історичні традиції ведення діяльності у цій галузі, а також дослідження кон'юнктури ринку меду, інших продуктів бджільництва. Виробництво і збут продукції бджільництва мають власну специфіку, ефективність функціонування підприємств на цьому ринку залежать від сезонності та природно-кліматичних умов, зосередженні конкурентів в певному географічному регіоні, ціни на продукцію бджільництва залежать від експортерів та переробників.

Характеристику умов функціонування підприємств галузі бджільництва доцільно розпочати у історичному аспекті. В Україні галузь бджільництва розвивається протягом кількох тисячоліть. Це обумовлено сприятливими природно-кліматичними умовами, великою кількістю медоносів у лісосуходах, луках і степах та працьовитістю українських бджолярів. Бджільництво є доволі привабливою сферою економічної діяльності господарств населення, малих і середніх підприємств аграрного сектору України.

Аналіз наукових публікацій [4, 5, 6] засвідчує, що розвиток і спеціалізація бджільництва в Україні сформувалися історично під впливом кліматичних і природних умов, поширення різних порід бджіл та особливостей медоносної флори. В процесі селекційно-плеємної роботи і пристосування порід бджіл до зональних природно-кліматичних умов сформовані пріоритетні економічно обґрунтовані напрями ведення бджільництва (зокрема, в зоні Полісся запилювально-медовий та пакетний, а також організація кочівлі пасік у південні регіони) [4]. Низинні регіони Карпат сприятливі для розвитку пакетного бджільництва і виведення ранніх бджолиних маток карпатської породи [2].

У Степовій зоні України найбільш оптимальними в плані спеціалізації є бджологосподарства запилювально-медового, розплідницького (у південних районах) та комплексного напрямів [6]. Запилювально-медовий напрям передбачає ведення бджільництва в районах з інтенсивним землеробством, де на великих земельних площах вирощують багаторічні кормові медоносні трави, гречку, соняшник, гірчицю, коріандр, плодови, ягідні, баштанні та інші комахозапильні трави. Розплідницький напрям бджільництва характерний для південних районів Степу. При цьому умови медозбору дають змогу ранньою весною вирощувати бджолині сім'ї. М'яка, нетривала зима південних областей України сприяє зимівлі бджіл із невеликими витратами кормів, а рання весна – зміцненню і росту бджолосімей. За комплексного напрямку в структурі бджологосподарств відсутня чітка спеціалізація, різні види продукції бджільництва мають приблизно однакову частку в загальному обсязі.

Для зони Лісостепу України характерні запилювально-медовий, комплексний та розплідницький напрями ведення господарської діяльності у галузі бджільництва. Розмір бджолосімей на одне господарство становить в середньому до 100 шт. Бджолярі, що займаються запилювально-медовим напрямком розташовуються в районах з інтенсивним землеробством, а ті, в яких комплексний - в районах, де зосереджені як ентомофільні сільськогосподарські культури, так і природні угіддя.

Ринок бджільництва в Україні характеризується наявністю близько 2,6 млн бджолиних сімей (2019 р.), що забезпечують виробництво 69,9 тис. тон натурального меду. Виробництво меду у сільськогосподарських підприємствах дуже мала, так як основну частку 97-98% забезпечують пасічники-аматори з високою середньою продуктивністю бджолосімей. Хоча, у порівнянні з іншими країнами виробниками меду, продуктивність бджолосімей українських бджолярів залишається на низькому рівні. Для прикладу, в Канаді виробництво меду на рік на одну бджолосім'ю становить 50 кг, а в Україні за період 2010-2019 рр. - в межах від 23,7 кг до 25,1 кг. Це пояснюється тим, що в Канаді виробництво меду в основному знаходиться на промисловому рівні, на противагу аматорському в Україні та незначною державною підтримкою галузі, перші фінансові виплати по якій бджолярі отримали лише у 2018 році.

Поглиблений аналіз кон'юнктури ринку меду та інших продуктів бджільництва в Україні є передумовою формування та розвитку ефективної стратегії й тактики маркетингу для підприємств цієї галузі. Оскільки однією з головних характеристик ринків продукції цієї галузі є співвідношення попиту та пропозиції, тому їх коливання (поряд з прибутковістю і окупністю) є головними критеріями вкладання інвестицій, що зумовлює перелив капіталу між галузями, підгалузями та регіонами виробництва меду й продуктів бджільництва, має безпосередній вплив на рівень та динаміку цін і, отже, є ключовим чинником формування попиту та доходів виробників меду і торговельних компаній, що спеціалізуються на продажі цих продуктів на внутрішньому і зовнішніх ринках.

Кон'юнктура ринку меду - це узагальнена характеристика його функціонування і тому для оцінки стану кон'юнктури ринку меду та суміжних продуктів бджільництва в Україні, прийняття рішень щодо впровадження маркетингових заходів та визначення подальших перспектив розвитку галузі використовуються відповідні показники, - співвідношення попиту та пропозиції, обсяги товарних запасів, рівень цін у динаміці тощо, враховуються інтереси виробників, продавців, покупців та споживачів основної та побічної продукції бджільництва. Для відображення повної інформації про стан та можливості розвитку галузі бджільництва варто здійснити комплексний аналіз кон'юнктури ринку меду і супутніх продуктів, а також продуктів з високою доданою вартістю. У процесі такого аналізу слід оцінити динаміку основних показників виробництва продукції бджільництва в Україні.

Спираючись на тлумачення «ринку продукції бджільництва» О. М. Яценко, застосуємо визначення цього інституту як «системи установ та економічних відносин, що забезпечують процеси виробництва, обміну і споживання продуктів харчування, використання сировини, а також надання послуг галуззю

бджільництва» [8]. Такий підхід дає змогу розглядати послуги із запилення с/г культур та аналогічні, як ринковий продукт, а специфікою ринку можна вважати необхідність в оцінюванні потреби в запиленні с/г культур та вивченні потреб апітерапії.

Результати досліджень свідчать, що Україна належить до переліку топ десятки країн-виробників меду у світі, де продукується щороку біля 1,8 млн т. При цьому обсяги світового виробництва меду зросли за останні 10 років у 1,2 рази, що свідчить про посилення попиту на мед в усьому світі (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво меду у світі, тис. т

Країна	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Питома частка у 2019 р.
Усього	1588,1	1657,6	1697,9	1736,5	1814,7	1877,2	1926,0	1926,3	1882,0	1852,6	-
Китай	409,1	446,1	462,2	461,4	474,8	484,7	562,9	548,8	457,2	447,0	24,1 %
Туреччина	81,1	94,2	89,2	94,7	103,5	108,1	105,7	114,5	107,9	109,3	5,9 %
Аргентина	59,0	72,0	76,0	67,5	76,0	52,6	68,1	76,4	79,5	78,9	4,3 %
Іран	45,0	50,7	71,1	74,6	77,8	72,9	67,8	70,5	75,8	75,5	4,1 %
США	80,0	67,3	64,5	67,8	80,9	71,0	73,4	67,6	69,9	71,2	3,8 %
Україна	70,9	70,3	70,1	73,7	66,5	63,6	59,3	66,2	71,3	69,9	3,8 %
Росія	51,5	60,0	64,9	68,4	74,9	67,7	69,8	65,2	65,0	63,5	3,4 %
Індія	60,0	60,0	60,0	61,0	62,0	62,6	65,1	66,6	67,6	67,1	3,6 %
Мексика	55,7	57,8	58,6	56,9	60,6	61,9	55,4	51,1	64,3	62,0	3,3 %

Джерело: розраховано за даними [9]

Ринок меду України належить до таких, де пропозиція майже повністю формується господарствами населення, тоді як частка підприємств у виробництві зовсім незначна. Зокрема, у 2018-2019 рр. населення виробило майже 99 % наявних обсягів цього продукту. Стосовно динаміки виробництва (рис. 2.1), то останніми роками обсяги виробництва знаходилися на позначці 60-70 тис. тон. [1]. Валове виробництвом меду в Україні у середньому становить 68 тис. т та відповідно до статистичних даних ФАО вже декілька років займає чинне місце у десятці світових лідерів з виробництва меду, таких як Китай (475 тис. т), Туреччина (100 тис. т), Аргентина (70 тис. т) (табл. 2) [9]. Тобто із 1,85 млн т світового виробництва меду на частку України припадає біля 4%.

Таблиця 2

Обсяги виробництва меду в Україні та світі, тис. тон

Виробництво	1995	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення, +/-	
									2019 р. до 2010 р.	2019 р. до 1995 р.
Україна	62,7	71,5	70,9	63,6	59,3	66,2	71,3	69,9	-1	7,2
Світове	1165,0	1416,6	1588,1	1877,2	1926,0	1926,3	1882,0	1852,6	264,5	687,6
Частка України у світовому виробництві, %	5,38	5,05	4,46	3,39	3,08	3,44	3,79	3,77	-	-

Джерело: розраховано за даними [180]

За даними Державної служби статистики України, в усіх категоріях господарств налічується близько 2,6 млн бджолиних сімей (рис. 1). При цьому кількість бджолосімей у с/г підприємствах у 2019 році зменшилася майже на 8 тисяч. Національною програмою розвитку галузі бджільництва на 2021-2025 роки передбачається збільшення кількості бджолосімей до 6 млн, обсягів виробництва меду – до 120 тисяч тон, воску до 2,5 тисяч тон рік, експорт меду – до 80 тисяч тон [8].

Порівнюючи кількість бджолиних колоній у всіх категоріях господарств України на початку 90-х років, що становила понад 3,5 млн бджолосімей, з рівнем 2019 р., коли були наявними 2,6 млн, можна говорити про значне зменшення – на 26%. Якщо розглядати динаміку кількості у розрізі категорій господарств, то зменшення спостерігалось значною мірою в сільськогосподарських підприємствах (96%), а в особистих селянських господарствах позитивна тенденція зберігається, навіть з деяким приростом.

Слід зазначити, що за досліджуваній період у сільськогосподарських підприємствах зменшився і обсяг виробленого меду – майже на 93%, тоді як у господарствах населення зріс на 73%. Це свідчить про більш зручну для виробників форму ведення господарства.

Експерти зазначають, що виробниками меду в нашій країні є близько 80-100 тисяч пасічників, що забезпечують 97-98% обсягів виробництва цього продукту. Велика кількість малих приватних виробників, які не надають статистику, призводить до тінізації даного ринку [3]. Тому у процесі проведення досліджень існує велика методологічна проблема щодо підрахунку кількості виробників, обсягів виробленого меду, його якісного складу та джерел його походження.

На обсяги виробництва та експорту продуктів бджільництва безпосередній вплив має кількість бджолосімей. В Україні в останні роки зменшується кількість бджіл, і країна знаходиться на 8 місці серед країн світу з 2,6 млн сімей (3,5 % від загальної кількості у світі). Разом з тим за обсягами експорту меду

Україна наближається до лідерських позицій у світі. Так, за останні 10 років цей показник збільшився у понад 10 разів, що дало змогу Україні посісти перше місце серед країн Європи. Експорт меду до країн ЄС в останні роки швидко збільшився, незважаючи на те, що безмитна квота до 2019 р. становила лише 6000 т. Решту меду до країн ЄС українські компанії експортують, сплачуючи 17 % – це мито. У 2019 р. в Україні вироблено 69,9 тис. т меду, що на 1,4 тис. т, або на 2 %, менше ніж у 2018 р. (рис. 2).

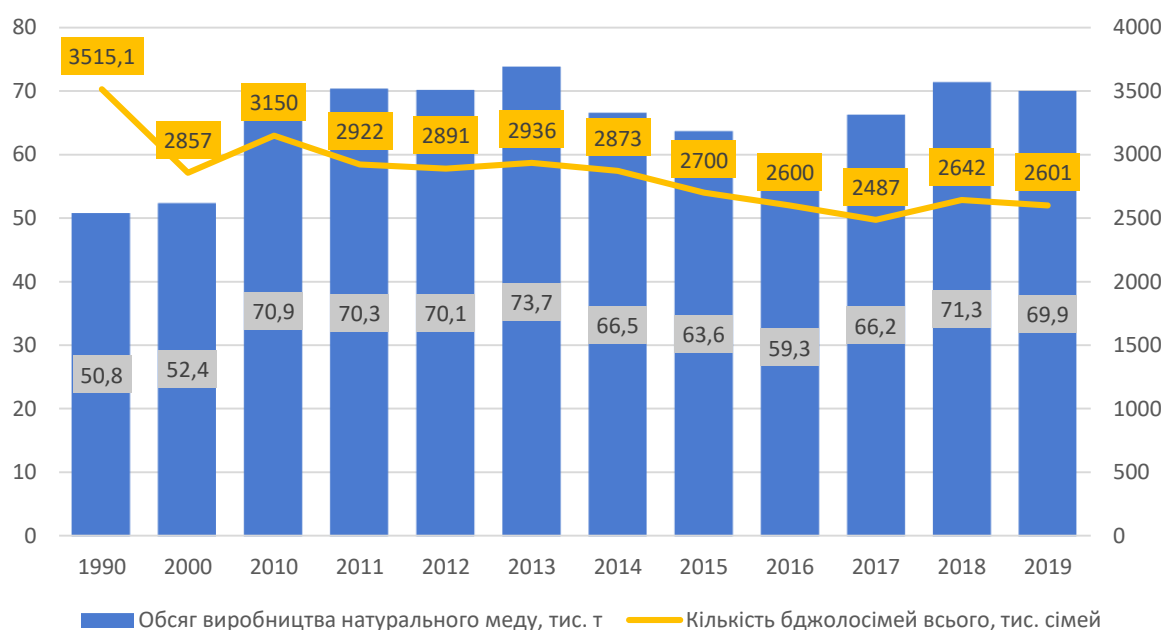

Рис. 1. Динаміка обсягів виробництва меду та кількості бджолосімей в Україні за 1990-2019 рр.
Джерело: побудовано автором за даними [36 і 180]

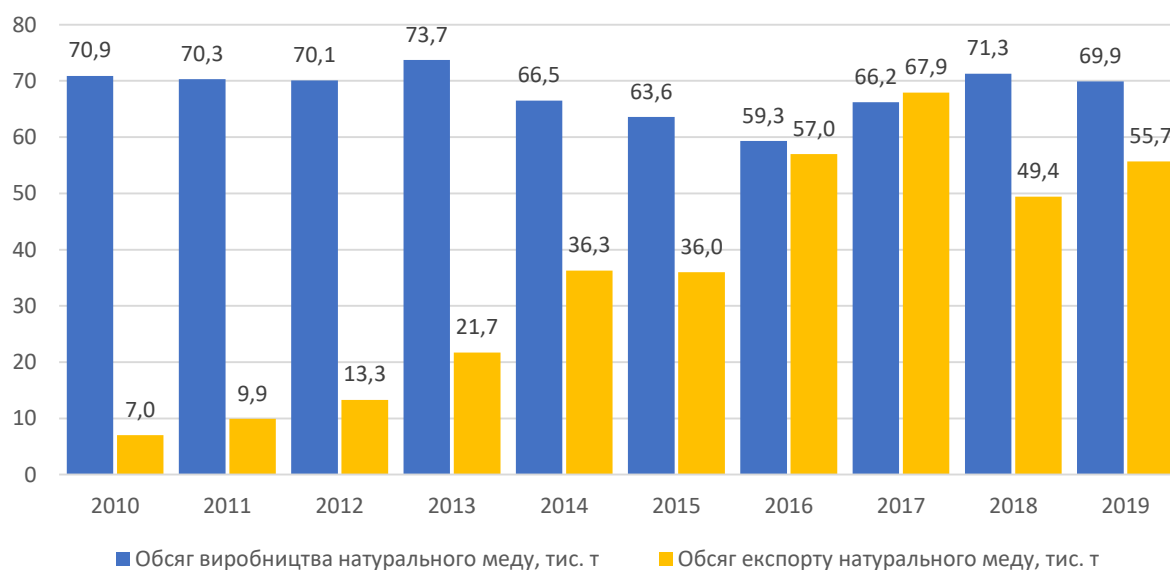

Рис. 2. Динаміка виробництва та експорту меду в Україні 2010-2019 рр.
Джерело: побудовано автором за даними [1; 9]

Регіональна структура виробництва меду загалом характеризується усередненими показниками для більшості областей, однак найвищі обсяги виробництва у 2018 р. встановлено у Житомирській (7834 т), Хмельницькій (5961 т), Миколаївській (5418 т) і Донецькій (5265 т) областях, найнижчі – у Закарпатській (1017 т), Рівненській (1006 т), Чернівецькій (883 т) та Волинській (318 т) [1].

Важливу роль у функціонуванні українського ринку меду відіграє експорт, відчутні зрушення в якому відбулися у 2012-2013 рр. Найбільшого успіху вітчизняні експортери досягли за результатами 2017 р. [1], коли на піку зростання на зовнішніх ринках було продано майже 68 тис. тонн меду вартістю близько 134 млн дол. США (табл. 3). У 2018-2019 роках відбулося суттєве зменшення обсягів реалізації меду на експорт, незважаючи на утримання стабільного рівня цін на продукцію. Це пов'язано з тим, що обсяг виробництва меду в Україні перевищує обсяги експорту та споживання на внутрішньому ринку і відповідно призводить

до накопичення запасів, або залишків які переходять із року в рік. Два найбільших покупця українського меду це ЄС (40-45 тис. тон меду на рік), і США (5 - 10 тис. тон на рік). На внутрішньому ринку України споживається майже 20 тис. тон меду, при цьому через організований роздріб продається не більше 5% [3].

Таблиця 3

Обсяги експорту меду з України

Рік	Обсяг, тис т	Вартість, млн дол. США	Ціна, дол. США/т
2010	5,4	15,1	2831
2011	9,9	27,8	2818
2012	13,3	31,1	2333
2013	21,7	53,0	2444
2014	36,3	93,2	2565
2015	36	84,0	2332
2016	57	97,3	1707
2017	67,9	133,9	1972
2018	49,4	98,0	1985
2019	55,7	101,1	1815
2020	80,8	138,8	1718

Джерело: розраховано автором за даними [10]

З іншого боку, за аналізований період експортна ціна вітчизняного меду знижується, оскільки на неї впливають зовнішні й внутрішні фактори. Так, глобальний ринок характеризується збільшенням пропозиції, в загальному обсязі якої доводиться більше конкурувати не за якістю, а за ціною, поступово її знижуючи. В Україні ж дотепер не сформувався ринок меду з чіткими правилами гри. Тому дуже швидко може зростати кількість потенційних експортерів, які закупають сировину у пасічників по нижчій ціні від очікуваної, конкуруючи з іншими експортерами. Пасічники теж знаходяться в неоднакових умовах, частина їх погоджується на зовсім не вигідні закупівельні ціни, щоб отримати обігові кошти. Як наслідок, такі «вимушені» ціни стають орієнтиром для решти учасників ринку.

Основними виробниками меду в Україні є 8 областей – Вінницька, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Житомирська, Миколаївська, Полтавська та Кіровоградська. Ці регіони забезпечують виробництво 70% загального об'єму меду в рік.

Головний ринок збуту для українського меду – країни ЄС, в які у 2018-2019 рр. було експортовано понад 77% від обсягів загального експорту на світовий ринок [10]. Попит на цей продукт в ЄС доволі великий, тому що квоти на його постачання (5,8 тис. т у 2020 р. та 6 тис. т у 2021 р., а з 01 жовтня 2017 року ще додатково 2,5 тис. т в рік) вичерпуються за 2-3 дні, хоча вітчизняні експортери оптимальним обсягом квот вважають 20 тис. т. Характерно, що головними чинниками сприятливої кон'юнктури, насамперед є доступність європейського ринку і низька ціна українського меду порівняно з країнами-лідерами. В останнє десятиліття Україні вдалося збільшити обсяги експорту меду на світовий ринок в 10 раз і довести частку українського меду на ньому до 7,3%.

Важливим чинником для розширення експортних квот на постачання меду в країни ЄС, виходу на нові сегменти зовнішніх ринків є адаптація до вимог і смаків споживачів. Зокрема, стандарти ЄС регламентують, щоби при експортуванні меду можна було простежувати його походження аж до зазначення пасіки, має комплектуватися необхідними супровідними документами та стандартною тарою.

Стосовно імпорту меду, то він значно поступався перед експортом за аналізований період. Наприклад, у 2018 р. наша країна імпортувала лише 21 т меду [1]. Якщо спиратися на офіційні статистичні дані, то у 2017-2019 рр. Україна більше експортувала меду, ніж виробила. Це можна пояснити наступним чином: 1) складно встановити обсяги реально виробленого меду, адже переважна більшість виробників є дрібними і не зареєстрованими (в Україні виробляється, за різними даними від 80 до 100 тис. тон меду) [2]; 2) залежно від коливань кон'юнктури на зовнішньому і внутрішньому ринках формуються різні за розмірами перехідні запаси продукції (орієнтовні обсяги до 40 тис. тон); 3) експортна діяльність впливає на фактичні й потенційно можливі обсяги поставок за кордон, діапазон закупівельних цін та поведінку безпосередніх виробників. Тобто дуже складно оцінити справжню ємність згаданого ринку, оскільки з багатьох об'єктивних причин існує відносно висока його тінізація.

Водночас, через нестабільність економічної кон'юнктури та інших викликів зовнішнього ринку меду і продуктів його переробки, стратегія розвитку вітчизняного бджільництва має бути орієнтована не на збільшення кількості бджолосімей і валового виробництва меду, а на забезпечення стабільності внутрішнього ринку і залучення сучасних технологій доробки меду, розширення у його складі доданої вартості. В останні роки популярними є крем-меди, мед зі спеціями, травами, ягодами та горіхами. Також, базуючись на сучасних маркетингових підходах, слід приділити увагу дизайну упаковки, - яскравий зовнішній вигляд упаковки та назві кінцевого продукту. Користуються попитом набори інноваційних продуктів з меду, медові напої – медові вина, бальзами та настоянки.

Для підвищення рівня рентабельності бджільництва в малих і середніх селянських господарствах необхідно впроваджувати промислову технологію, яка передбачає концентрацію виробництва, механізацію

та автоматизацію технологічних процесів, проведення планомірної племінної роботи, застосування ефективних методів профілактики й лікування бджолиних сімей, належне кадрове забезпечення. Перехід на промисловий рівень сприятиме підвищенню якості меду, прискорить впровадження стандартів якості ЄС, значно розширить інформаційно-консультаційне забезпечення пасічників, яке допоможе знизити використання антибіотиків і припинити заготівлю незрілого меду.

Ефективне функціонування галузі бджільництва в Україні, забезпечення високої якості меду та іншої продукції бджільництва для гідної конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках безпосередньо залежить від розвитку рослинного фермерства, садівництва і безпечності навколишнього природного середовища. Без належної плідної медоносної бази рослин, багатих як на нектар, так і на пилок, – бджолам не буде що запилювати та звідки виробляти мед, який би відповідав базовим стандартам під час його сертифікації. Це вимагає системних кроків щодо формування державної політики у розвитку бджільництва в напрямі регулювання ведення інтенсивного землеробства, яке здійснюють крупні агрохолдингові компанії, які переважно вирощують кукурудзу, ріпак, сою, пшеницю і зовсім не сприяють розширенню медоносної бази, а своїми «прогресивними» технологіями згубно впливають на життєдіяльність бджіл, на нарощування виробництва меду та забезпечення його цілющих якісних властивостей для гідної конкурентоспроможності на міжнародному агропродовольчому ринку. Утримання високопродуктивних, здорових і сильних бджолиних сімей протягом року – одна з основних умов одержання високоякісної продукції та підвищення рівня рентабельності пасіки. Такі сім'ї ефективно використовують медозбір, добре зимують, стійкі проти захворювань.

Глобальний ринок меду загалом характеризується наявністю традиційних виробників та експортерів, які створюють основні обсяги пропозиції. Світове виробництво відзначається позитивною динамікою. Так, згідно з останніми актуальними даними, у 2019 р. було вироблено 1852,6 тис. тон меду [180]. Абсолютним лідером з виробництва є Китай, частка якого становить майже 24 %. У провідній десятці виробників разом із Туреччиною, Аргентиною, Іраном, США, Росією, Індією, Мексикою і Ефіопією також знаходиться й Україна (табл. 2.1). У цілому повільне зростання демонструє й світова торгівля медом, яка за підсумками 2018 р. перевищила 650 тис. тон. Головним експортером тут також став Китай з показником 123 тис. тон, тоді як Україна в цьому рейтингу посіла п'яте місце. Крім них, провідні позиції в експорті утримують Аргентина, Індія, Мексика, Бразилія, Іспанія, Німеччина, Угорщина і Бельгія [184]. Зазначимо, що експортна ціна вітчизняних виробників на мед одна з найнижчих серед основних постачальників на світовому ринку. Причина полягає в тому, що Україна експортує переважно соняшниковий мед, який є одним із найдешевших, оскільки швидко кристалізується. Натомість набагато вище цінується на міжнародному ринку рідкий мед. Найбільшими імпортерами медової продукції є США з обсягами закупівель майже 200 тис. тонн. Решта країн значно поступаються за обсягами імпорту, – це переважно країни ЄС і Азійські країни, а Німеччина, Іспанія та Бельгія одночасно належать до ключових імпортерів та експортерів меду. Іспанія в цілому забезпечує себе медом, частину його продаючи, але при цьому імпортуєчи приблизно такі самі обсяги. Дається взнаки й те, що імпортні ціни для цих трьох країн помітно поступаються перед експортними. Зокрема, для Німеччини імпортна ціна меду в 2018 р. становила 3572 дол. США/т, для Іспанії – 2433 дол. США/т, для Бельгії – 2931 дол. США/т.

Попри низку проблем українські виробники у 2020 році подолали рекордну відмітку - обсяг експорту меду перевищив 80 тис. т. Різні учасники ринку пояснюють це існуванням значного тіньового обороту продукції бджільництва в Україні і рекордний обсяг експорту у 2020 р. підтверджує цей факт. Другий чинник зростання обсягів продажу на експорт у 2020 році – розширення посівних площ під соняшником на 534 тис. га у сезоні 2020 року, що дало змогу збільшити обсяги виробництва соняшникового меду і компенсувати недобір весняних сортів. Третій важливий чинник - наявність перехідних залишків, що складають близько 35-40 тис. т. Такий значний обсяг постійно тиснув на закупівельні ціни меду. Але світова пандемія COVID-19 внесла свої корективи і обсяги споживання меду в світі зросли, що дозволило частково використати запаси українським бджолярам.

Далі з'ясуємо механізми впливу на функціонування підприємств галузі, та спробуємо виявити, які перспективи є в українських бджолярів та як використати максимально ефективно наявний потенціал країни в цій галузі. Основними перешкодами на шляху досягнення високої конкурентоспроможності та ефективності функціонування підприємств-виробників меду, досягнення світового лідерства з експорту меду є наступні: 1) експортування меду переважно як сировини при високому рівні якості продукту. Щоб вирішити цю проблему, потрібно розвивати роздрібні продажі меду, створювати і просувати власні торгові марки, приділяти більше уваги маркетинговій складовій. Крім того, можна зробити акцент на органічності. 2) недосконалість державної підтримки, що обмежується декларуванням намірів. У розвинутих країнах значною статтею прибутку пасіки є плата фермерів за запилення. В Україні ж така практика практично відсутня. Співпраця фермерів та пасічників мала б позитивний вплив на продуктивність як рослин, так і пасік. Корисною стала б державна програма заохочення співпраці між аграріями й власниками пасік; 3) смертність бджіл. Українські вчені винайшли методику допомоги бджолам без антибіотиків чи інших лікарських речовин. На глобальному рівні смертність бджіл можна зменшити шляхом дотримання концепції сталого розвитку, зменшення кількості пестицидів тощо.

За сприятливих умов Україна найближчими роками має можливість збільшити виробництво меду на третину. Підвищення ціни вітчизняного продукту дозволить бджолярам отримувати у 2–3 рази більше прибутків. Але щоб вивести країну в світові лідери з експорту меду, потрібні діючі державні програми підтримки бджільництва та об'єднання пасічників для захисту власних інтересів [7].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Галузь бджільництва в Україні розвивається переважно в господарствах населення, частка яких у обсягах виробництві меду становить 98%. Це сфера діяльності, що забезпечує зайнятість сільського населення і формує пропозицію на ринку меду і продуктів бджільництва, дає змогу розвивати бізнес як на внутрішньому ринку так і забезпечувати переробку для подальшої експортної діяльності. Результати проведеного дослідження визначена тенденція зростання споживчого попиту на український мед на зовнішніх ринках, що дозволяє зробити висновок відносно подальших значних перспектив України на світовому ринку меду і продуктів бджільництва. Оцінювання поточного стану галузі бджільництва засвідчило, що Україна належить до десятки основних світових виробників меду за обсягами виробництва та є одним з лідерів за обсягами експорту продуктів бджільництва. Вітчизняний мед експортується переважно у США та країни ЄС. Аналіз світової кон'юнктури ринку меду свідчить, що світовий ринок продукції бджільництва має потенціал, прослідковується тенденція зростання цін на продукцію, що робить цей ринок привабливим для вітчизняних товаровиробників.

Рекордні рівні експорту українського меду у 2020 році пояснюються трьома причинами: наявністю тіншового обороту медової продукції в Україні; розширенням посівних площ під соняшником, значними перехідними залишками. Виявлено перешкоди на шляху досягнення високої конкурентоспроможності та ефективності функціонування підприємств-виробників меду: експорт меду переважно як сировини; відсутність державної підтримки галузі та смертність бджіл.

Література

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2020)
2. Дудар Т. Г. Розвиток бджільництва в Україні; досягнуті успіхи, необхідність маркетингової кооперації в галузі, стратегія медового бізнесу. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2020. № 2. С. 36-49.
3. Запаси меду в Україні становлять половину від загального щорічного обсягу виробництва та проводжують збільшуватися. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/630271.html> (дата звернення: 13.08.2020)
4. Зубець М. В., Ситник В. П., Круть В. О., Гуков Я. С. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і Західного регіону України. Київ : Урожай, 2004. 560 с.
5. Зубець М. В., Ситник В. П., Круть В. О., Гуков Я. С. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України. Київ : Логос, 2004. 776 с.
6. Зубець М. В., Ситник В. П., Круть В. О., Гуков Я. С. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу України. Київ : Аграрна наука, 2004. 844 с.
7. Перспективна галузь: як Україні стати світовим лідером з експорту меду. URL: <https://bakertilly.ua/news/id38632> (дата звернення: 01.06.2020)
8. Яценко О. М. Проблеми та перспективи розвитку ринку продукції бджільництва України. Зб. наук. праць Таврійського агротехнологічного університету. 2016. № 7. С. 334-340.
9. Official site of FAOSTAT. URL: <https://www.fao.org/faostat/ru/#data>
10. Trade statistics for international business development. URL: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx (дата звернення: 15.12.2019)

References

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennia: 15.10.2020)
2. Dudar T. H. Rozvytok bdzhilnytstva v Ukraini; dosiahnuti uspihy, neobkhdnist marketynhovoї kooperatsii v haluzi, stratehiia medovoho biznesu. Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu. 2020. ' 2. S. 36-49.
3. Zapasy medu v Ukraini stanovliat polovynu vid zahalnoho shchorichnoho ob'siahu vyrobnytstva ta provodzhuiut zbilshuvatysia. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/630271.html> (data zvernennia: 13.08.2020)
4. Zubets M. V., Sytnyk V. P., Krut V. O., Hukov Ya. S. Naukovi osnovy ahropromyslovoho vyrobnytstva v zoni Polissia i Zakhidnoho rehionu Ukrainy. Kyiv : Urozhai, 2004. 560 s.
5. Zubets M. V., Sytnyk V. P., Krut V. O., Hukov Ya. S. Naukovi osnovy ahropromyslovoho vyrobnytstva v zoni Lisostepu Ukrainy. Kyiv : Lohos, 2004. 776 s.
6. Zubets M. V., Sytnyk V. P., Krut V. O., Hukov Ya. S. Naukovi osnovy ahropromyslovoho vyrobnytstva v zoni Stepu Ukrainy. Kyiv : Ahrama nauka, 2004. 844 s.
7. Perspektyvna haluz: yak Ukraini staty svitovym liderom z eksportu medu. URL: <https://bakertilly.ua/news/id38632> (data zvernennia: 01.06.2020)
8. Yatsenko O. M. Problemy ta perspektyvy rozvytku rynku produktsii bdzhilnytstva Ukrainy. Zb. nauk. prats Tavriiskoho ahrotekhnologichnoho universytetu. 2016. # 7. S. 334-340.
9. Official site of FAOSTAT. URL: <https://www.fao.org/faostat/ru/#data>
10. Trade statistics for international business development. URL: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx (data zvernennia: : 15.12.2019)

Надійшла / Paper received : 17.08.2021

Надрукована/Printed : 04.10.2021